

«ПРЕЗИДЕНТ ТАПСЫРМАЛАРЫ САПАЛЫ ЖӘНЕ УАҚТЫЛЫ ОРЫНДАЛУЫ КЕРЕК»

ӨТКЕН ЖҰМА КҮНІ ОБЛЫС ӘКІМІ ЕРАЛЫ ТОҒЖАНОВ ЖАҢА ҚЫЗМЕТІНДЕГІ АЛҒАШҚЫ ЖИЫНЫН ӨТКІЗДІ. МЕМЛЕКЕТ БАСШЫСЫ ҚАСЫМ-ЖОМАРТ ТОҚАЕВТЫҢ «ӘДІЛЕТТІ МЕМЛЕКЕТ. БІРТҰТАС ҰЛТ. БЕРЕКЕЛІ ҚОҒАМ» АТТЫ ҚАЗАҚСТАН ХАЛҚЫНА ЖОЛДАУЫНДА АЙТЫЛҒАН ТАПСЫРМАЛАРДЫ ЖҮЗЕГЕ АСЫРУ ТАЛҚЫЛАНДЫ. ЖИЫНҒА МЕМЛЕКЕТТІК ОРГАНДАРДЫҢ БАСШЫЛАРЫ, АҚТӨБЕ ҚАЛАСЫНЫҢ ӘКІМІ ЖӘНЕ АУДАН ӘКІМДЕРІ (БЕЙНЕБАЙЛАНЫС АРҚЫЛЫ), ОБЛЫСТЫҚ АРДА-ГЕРЛЕР КЕҢЕСІНІҢ МҮШЕЛЕРІ ЖӘНЕ Т.Б. ҚАТЫСТЫ.

Ералы Тоғжанов Президент Жолдауы елдің әлеуметтік-экономикалық қайта құрылуының жаңа кезеңін айқындайтын тарихи құжат екенін айтты.

«Бүгін біз, Мемлекет басшысының тапсырмаларын сапалы және уақтылы орындау жөніндегі іс-қимыл жоспарымызды егжей-тегжейлі талқылап алуымыз керек, — деді ол.

Президент жүктеген міндеттерді жүзеге асырудың негізгі бағыттары

туралы облыс әкімінің орынбасарлары баяндама жасады.

Жиын барысында облыс әкімі Мемлекет басшысының тапсырмаларын жүзеге асыратын нақты міндеттер қойды. Ол ең алдымен өңірдің шикізатқа тәуелділігін төмендету, инновациялар енгізу, еңбек өнімділігі мен халықтың табысын арттыру бойынша үлкен жұмыстар жүргізілу керектігін атап өтті.

Қасым-Жомарт Кемелұлы атап

өткендей, мұнда жаңа тәсілдер қажет. Бұл үшін біз облыстың әлеуметтік-экономикалық даму келешегін стратегиялық тұрғыдан айқындап алуға тиіспіз, — деді Ералы Тоғжанов.

Бұдан бөлек Ералы Тоғжанов пайдаланылмаған және тиімді пайдаланылмаған жерлерді мемлекет меншігіне қайтару жұмыстарын тездетуді тапсырды. Жыл басынан бері облыс бойынша 203 мың гектар пайдала-

нылмаған жер қайтарылса, тағы 290 мың гектар жер жыл соңына дейін қайтарылға тиіс.

Облыс әкімі: «Ақтөбе облысы — аумағы жөнінен еліміздегі ең үлкен облыс. Президент тапсырмасына сәйкес, жыл соңына дейін бос немесе игерілмей жатқан жерлерді анықтау үшін қосымша мониторинг жүргізу қажет. Жер телімдерінің тиімді пайдаланылуын қамтамасыз ету — Мемлекет басшысының тікелей тапсырмасы, — деді.

Сондай-ақ мүдделі мемлекеттік органдардың басшыларына битум жетіспеушілігі мәселесін жою бойынша жедел шаралар қабылдау тапсырылды. Биылғы жылы облысқа 69,7 тонна битум қажет болса, қазіргі кезде соның 40 тоннасы жетпей тұр.

Жолдардың жағдайы — тұраңдарды толғандыратын басты мәселелердің бірі. Бізде енді уақыт жоқ. Екі күн ішінде мәселені шешудің нақты жолдарын қарастырамыз, — деген облыс әкімі өңірде битум зауытының құрылысына инвестор тарту мәселесін де пысықтауды тапсырды.

Әлеуметтік сала жайын сөз еткен Ералы Тоғжанов апатты және үш ауысымды мектептердің мәселесін екі жылдың ішінде шешуді міндеттеді. Бұл ретте облыс орталығында облыс әкімінің тапсырмасына сәйкес жобалық қуаты ең аз дегенде 2 мың оқушыға арналған мектептер салынады.

2 мың орындық мектептің жобалық-сметалық құжаттамасы әзірленіп қойған. Мұндай мектептер Нұр-Сұлтан және басқа өңірлерде салынып жатыр, тек жобалық-сметалық құжаттаманы байланыстыру қажет, — деді облыс әкімі.

Облыс әкімінің баспасөз қызметі.

А. БАЙТҰРСЫНҰЛЫНЫҢ 150 ЖЫЛДЫҚ МЕРЕЙТОЙЫНА ОРАЙ 12 ТОМДЫҚ ШЫҒАРМАЛАР ЖИНАҒЫ ЖАРЫҚ КӨРЕДІ

Қазақстанда ұлы ағартушы ғалым, қоғам және саяси қайраткерАхмет Байтұрсынұлының 150 жылдығы ата-лып өтуде. Мерейтой аясында бірқатар маңызды ғылыми-зерттеу, мәдени және қоғамдық іс-шаралар ұйымдастырылды. Жыл соңына дейін Ахмет Байтұрсынұлының 12 томдық еңбектер жинағын басып шығару және оны еліміздің кітапханаларына тарату жоспарланған. Сондай-ақ мерейтой аясында ұлы ағартушының өмірі мен қызметі туралы толық метражды көркем фильм түсірілімі жоспарланып отыр.

«Бүгінде біз ұлт ұстазы, қазақ тілі білімінің атасы, төл өліпбүіміздің негізін қалаушы Ахмет Байтұрсынұлының 150 жылдығын атап өтудеміз. Өкінішке қарай, киелі Торғайдағы бүгінгі торқалы той тілсіз жаудың кесірінен тоқтатылып отыр. Кешелі бері Қостанай халқына қолушын созып жатқан жандардың саны артып келеді. Бұл — бірлігіміз бен ынтымағымыздың белгісі. Халқымыз қандай қиындық-

ты да осындай бірлікпен еңсерген. Ең бастысы, ел аман болып, ұлы тойдың қайта жаңғыруына тілектеспіз!»,— деді Еуразия ұлттық университетінде өткен «А.Байтұрсынұлының ғылыми мұрасы және жаңа Қазақстанның зияткерлік сабақтастығы» атты ғылыми-практикалық конференция аясында ҚР Мәдениет және спорт министрі Дәурен Абаев.

Айта кету керек, жыл басынан бері Ахмет Байтұрсынұлының есімі республикамыздағы 1 ауылға, 200-ден астам көшеге және 39 мектепке, 1 өуежайға, 1 музейге берілген. Сондай-ақ, шетелде іс-шаралар жоспарланған. 2021 жылы ЮНЕСКО-ның Бас конференциясында қазақ педагогының мерейтойлық күнін осы ұйымның атаулы күндерінің халықаралық күнтізбесіне енгізу туралы шешім қабылданған.

Сонымен қатар, кеше елордадағы Жазушылар аллеясында «Алаш қайраткерлері» ескерткішіне гүлшоқтарын қою рәсімі өтті.

ҚР МСМ Баспасөз қызметі

ПРЕЗИДЕНТ ЖОЛДАУЫ БОЛАШАҚҚА НЫҚ ҚАДАМ

ҚР Президенті Қасым-Жомарт Тоқаев «Әділетті Мемлекет. Біртұтас ұлт. Берекелі қоғам» атты жолдауын Қазақстан халқына жариялады. Бұл жолдаудың да ел күткендей тұстары көп болды. Соның ішінде халықтың әлеуметтік жағдайын жақсарту бойынша бірнеше жақсы жаңалықтар айтылды. Алдымен ең төменгі жалақының 60 мың теңгеден 70 мың теңгеге дейін көтеруге шешім қабылданды. Әйелдердің зейнет жасын 2028

жылға дейін 61 жас деңгейінде бекітілетіндігі айтылды. Еліміздің байлығынан түсетін ұлттық қордың жыл сайынғы инвестициялық табысының 50 пайызы өр балаға 18 жасқа толғанға дейін арнаулы жинақтаушы есепшотына аударылып тұруы - балаларының болашағына алаңдаған өрбір ата-ананың арманы еді. Жинақталған қаржы балалар көмелеттік жасқа толғаннан кейін баспана немесе білім алуына жұмсалатынын ашып айтты. 2023 жылдың 1-ші қаңтарынан бастап бала күтімі үшін төлемәкі мерзімі сәби бір жарым жасқа дейін ұлғаятындығы туралы да айтыл. Келер жылы 100 мың жастың жұмыспен қамтылатындығы, жастар кәсіпкерлігі үшін жеңілдетілген төртіппен 2,5 пайыз болатын шағын несие ұсынылатын болады. Жалпы алғанда жолдауда мемлекет басшысы халықтың өл-ауқатын көтеру күн тәртібінде басты мәселе бол отырғандығын дәлелдеді.

Айгүл МАЙЛЫБАЕВА,
Ойыл аудандық ауруханасының
салауатты өмір салтын
қалыптастыру маманы.

ЖАҢА МІНДЕТТІҢ ЖҮГІ — ЕРТЕҢГІ ҰРПАҚ ҮШІН...

1 ҚЫРКҮЙЕК КҮНІ МЕМЛЕКЕТ БАСШЫСЫ ҚАСЫМ-ЖОМАРТ КЕМЕЛҰЛЫ ТОҚАЕВ «ӘДІЛЕТТІ МЕМЛЕКЕТ. БІРТҰТАС ҰЛТ. БЕРЕКЕЛІ ҚОҒАМ» АТТЫ ҚАЗАҚСТАН ХАЛҚЫНА КЕЗЕКТІ ЖОЛДАУЫН ЖАРИЯЛАДЫ.БҰЛ ДӘСТҮР — БІЗДІҢ ӨТКЕНІМІЗ БЕН ЕРТЕҢІМІЗДІ ТАРАЗЫЛАЙТЫН ЕҢ МАҢЫЗДЫ ШАРАЛАРДЫҢ БІРІ. ЖОЛДАУДАҒЫ ТАПСЫРМАЛАРДЫ САПАЛЫ ЖӘНЕ УАҚТЫЛЫ ЖҮЗЕГЕ АСЫРУ — БІЗДІҢ НЕГІЗГІ БАСТЫ МІНДЕТІМІЗ. МЕМЛЕКЕТ БАСШЫСЫ ҚАЗАҚСТАН ХАЛҚЫНА ЖОЛДАУЫНДА ҰЗАҚ МЕРЗІМДІ МАҚСАТТАРМЕН ҚАТАР, ЖЕДЕЛ ШЕШІЛУІ ТИІС МІНДЕТТЕРДІ НАҚТЫЛАП БЕРДІ. БІЗ АЗАМАТТАРЫМЫЗДЫҢ ЛАЙЫҚТЫ ӨМІР СҮРҮІНЕ ЖАҒДАЙ ЖАСАУҒА, ОЛАРДЫҢ ҚҰҚЫҚТАРЫН ҚОРҒАУҒА, ЗАҢ ҮСТЕМДІГІН ҚАМТАМАСЫЗ ЕТУГЕ, ХАЛЫҚТЫҢ ӘЛЕУМЕТТІК МӘСЕЛЕЛЕРІН АЙТА КЕЛЕ, АЛДЫМЫЗҒА НАҚТЫ ІС ҚИМЫЛ ЖОСПАРЛАРЫНЫҢ ҚАНДАЙ БОЛУЛАРЫН АТАП ӨТТІ.

Біріншіден Жолдауда көтерілген маңызды мәселелердің бірі жаңа экономикалық саясат, яғни осы саланы жетілдіру, мемлекеттік қызметті жаңғырту. Ел Президенті «экономикалық саясатымыздың негізгі мақсаты еш өзгермейді. Оның мәні — сапалық және инклюзивтік тұрғыдан халықтың өл-ауқатын арттыру» дей келе үкіметке жаңа міндеттер жүктеді. Бұл ретте біз бәсекеге қабілеттілімізді көрсететін артықшылығымызға және нақты мүмкіндіктерімізге сүйенуіміз қажеттігін тілге тиек етті. Ел Президенті денсаулық сақтау саласына ерекше назар аударып, келесі жылдан бастап ауыл тұрғындарының қажеттіліктеріне бағытталған ұлттық жобаны іске асыруды бастау туралы шешім қабылданғанын атап өтті. Алдағы екі жыл ішінде қазіргі кезде медициналық мекемесі жоқ 650 ауылда медициналық және фельдшерлік пункттер салынып, толықтай жабдықталатынын айта келесілайша мемлекет миллионнан аса азаматымызды алғашқы медициналық-санитариялық көмекпен қамтамасыз ететінін баса айтып өтті. Бұл төрт миллионнан аса азаматымыз үшін медициналық қызмет сапасын арттырады. Сонымен қатар Жолдауда денсаулық сақтау саласындағы медициналық қызмет көрсету сапасын жақсарту бойынша нақты міндеттер қойылды.

Осы орайда Ойыл ауданы, Саралжын ауылдық округі, Бестамақ ауылында орналасқан Тайсойған медициналық бөлімшесінің тозығы жетіп, жөндеу жұмыстарына жатпайтындыктан, облыстық басқармаға 2023 жылға жаңа ғимарат салыну туралы ұсыныс берілді. Ойыл аудандық орталық ауруханасы 2023 жылға күрделі жөндеуден өткізіліп,

қажетті медициналық құрал — жабдықтармен қамтамасыз етіледі. Биыл Көптоғай ауылдық округінің орталығында Көптоғай медициналық амбулаториясының құрылыс нысандары басталып, 2023 жылы аяқталып, толық пайдалануға беріледі. Жоспар бойынша 2023 жылға 4 медициналық пункт (Қарасу, Ақшатау, Шұбарши, Қайыңды) күрделі жөндеуден өткізуге ұсыныс берілді. 2022 жылы тамыз айында аудандық орталық аурухана жанындағы жедел жәрдем бөлімшесіне жаңа реабилитациялық жедел жәрдем көлігі табысталды.

Ел Президенті Жолдауда маңызды мәселелердің бірі —білім беру жүйесіне тоқтала келе, өрбір оқушының сапалы білім алып, жан жақты дамуы үшін қолайлы жағдай жасалуы туралы айтып өтті және осыған орай «Жайлы мектеп» ұлттық жобасы қолға алынды. Ауданымыз бойынша апатты жағдайдағы мектептер мен үш ауысыммен оқитын мектеп мәселесі толық шешілген. Алдымыздағы мәселелердің бірі - Екпетал мектеп-балабақшасының жаңа құрылысын 2023 жылы бастап жүргізуге облыстық білім басқармасына ұсыныс берілді. Себебі Екпетал мектеп-балабақшасының оқушылары үш ғимаратта білім алуға және өткен жылы мектеп-балабақшасының 60 бала аттаса, биылғы жылы 63 бала аттап отыр, яғни жыл сайын оқушылар бойынша өсім бар.

Сонымен бірге балаларға мектепке дейінгі білім беруде тең қолжетімділікті қамтамасыз ету мәселесі де Жолдауда назардан тыс қалмады. Ауданымызда 7 мектепке дейінгі білім беру ұйымы бар. Қазіргі таңда аудан балалары балабақшамен толық қамтамасыз етілген. Де-

генмен Көптоғай ауылдық округінің Амангелді ауылында балалар санының артуына байланысты инвесторлар тартып жеке балабақша ашу мәселесі күн тәртібінде тұр. Осыған байланысты аудандық білім бөлімі мен Көптоғай ауылдық округі әкімінің аппараты тарапынан нақты жұмыстар атқаруы тиіс.

Отандық жоғарғы оқу орындарының сапасының артуына қарай оқу ақысы да өсетін болады. Сол себепті де мемлекеттік білім беру гранттарын бөлуді жоспарлап отыр. Бұл гранттар ҰБТ нәтижелері мен өзге де көрсеткіштерге байланысты мөлшері бойынша 30-дан 100 пайызға дейін сараланады. Оқуға жылдық 2-3% жеңілдікпен несиелер берілетін болады. Көрсетілген шаралар жоғары білімді, неғұрлым қолжетімді етеді, сондай-ақ, қоғамда өріпестік пен өзара жауапкершілік идеологиясын нығайтады деп есептеймін. Осы орайда биылғы жылы мектеп бітіруші 163 оқушының 146-сы ұлттық бірыңғай тестілеуіне қатысып, оның ішінде 81 түлек, яғни 65 пайызы оқу грантына түсіп отыр. Сондықтан ауданда сапалы білім беруді ұстаздарымыз жалғастырып, оқушыларымыздың жаңа оқу жылында жақсы жетістікке жетуіне күш жұмсап, Ел Президентінің жолдауындағы оқу грантына арналған жеңілдікке қол жеткізетін боламыз.

Сонымен қатар биыл 2022 жыл «Балалар жылы» болғандықтан Мемлекет басшысы «Ұлттық қор-балаларға» атты жаңа бағдарлама іске қосылатынын жайлы әр азаматтың жүрегіне орын алған ерекше хабарды жариялады. 2024 жылдың 1 қаңтарынан бастап «Ұлттық қордың» жыл сайынғы инвестициялық табысының 50%-ын балаларға 18-жасқа толғанша арнайы жинақтаушы шоттарына, мерзімінен бұрын алу құқығынсыз аудару және көмелет жасқа толғаннан кейін ол қаржыны білім алуға немесе тұрғын үй алуға бағытталғаны жайлы атап өтті. Бұл жоба халқымыз үшін ең үлкен қуанышты жаңалықтардың бірі деп санаймын.

Жолдауда атап өтілген әлеуметтік қамсыздандыру жүйесіне де өзгеріс енгізу тапсырмасы 2023 жылдың 1 қаңтарынан бастап жүзеге асады. Жұмыспен қамту саласы бойын-

Мұратбай АЙДАРБАЕВ,
Аудан әкімінің орынбасары.

АХМЕТ БАЙТҰРСЫНҰЛЫНЫҢ ЕҢБЕКТЕРІ – ЖӨН СІЛТЕЙТІН НҰСҚАҰЛЫҚ

Ұлт ұстазының қызметі – біздің стратегиямыз

Биыл елімізде және ЮНЕСКО аясында көрнекті мемлекет қайраткері, әдебиеттанушы ғалым, түрколог, публицист, педагог, аудармашы, қазақ тіл білімі мен әдебиеттанудың негізін қалаушы, ұлттық жазудың реформаторы және қоғам қайраткері, XX ғасырдың басындағы қазақ халқының ұлт-азаттық қозғалысы көшбасшыларының бірі Ахмет Байтұрсынұлының 150 жылдығы атап өтіледі.

А.Байтұрсынұлының еңбектері – бұл институционалдық жады, ұлттық жоспар және Жаңа Қазақстанда еліміздің тігізін ұстайтын жас азаматтарға жөн сілтейтін нұсқаулық. Сізге жер берілді – оны қорғаңыз, өңдеңіз, байлықты халықтың игілігі үшін көбейтіңіз. Сіздің ана тіліңіз бар, сол тілде білім мен мәдениетті дамытыңыз. Сізде білім, дағдылар, идеялар бар. Мұны қоғамға қызмет етуге бағыттанңыз. Ахаңның еңбектері мен идеяларын жүзеге асыру үшін осындай мәселе қойылуы керек.

Алғашқы ұстаз және Ұлт ұстазы
Ахмет Байтұрсынұлы ауылдық молдалардан білім алған. Ахмет он үш жаста болғанда, оларға полковник Яковлев бастаған полиция қызметкерлері келіп, бүкіл ұйымдастырады, Ахмет Байтұрсынұлының өкесі Шошақұлы мен Ахметтің үш ағасы қорлауға шыдамай, полковникті ұрады. Бұл үшін олар Сібірге 15 жылға жер аударылды. Қоштасарда Байтұрсын ұлысына: «Аш-жапаңаш болсаң да, оқы, ұлым!», деді.

Ауыл кезеңі аяқталғаннан кейін туыстары оны Торғай екі сыныптық орыс-қазақ училищесіне (1886-1891) берді және өрі қарай білімін ағартушы Ыбырай Алтынсарин негізін қалаған Орынбор мұғалімдер семинариясында жалғастырды. Ахмет 1891 жылы мектепті бітірді, ал Ыбырай 1889 жылы қайтыс болды. Зерттеуші Зира Наурызбаева «Төрт бүл» кітабында былай деп жазады: «Ахмет Ыбырай мектебінде және оның бағдарламасы мен оқулықтары бойынша дайындалған мұғалімдерден ғана емес, Ыбырайдың басшылығымен де оқыған. Сұңғақ бойлы, батыл, талантты оқығаны байқамау мүмкін емес еді. Екі көрнекті ағартушының қызметіндегі сабақтастық бұрын да аталып өтілген, бірақ олардың бір-бірін білугі, араласуы, өрине, өте есерлі. Сол жерде Әлихан Бөкейхан Ахметке Ыбырай туралы мақала жазуды ұсынды: «Егер Ыбырай біздің заманымызда өмір сүрсе, ол сен сияқты өрекет етер еді, ал егер сен оның орнында болсаң, сен де сондай болар еді» деп айтатыны туралы дәлелдер келтіріледі.

ЖАПОН ҒАЛЫМДАРЫ ТАПҚАН «АЛАШ» ТУРАЛЫ ЖАҢА ТАРИХИ ҚҰЖАТТАР

Ғалымдар табылған тарихи деректер «Алаш» және «Алаш-Орда» атауларын шатастырумен мәселені тұйықтайтынын айтады. Олардың айтуынша, көпшілік өлі күнге дейін «Алаш» автономиясы деп атап, бұл атаумен республика болмағанын дәлелдеп жүр. Алайда жапондық зерттеушілер анықтаған фактілер керісінше дәлелдейді.

Айта кетейік, қазіргі Қазақстанның бастауы саналатын «Алаш» және оның үкіметі – «Алаш-Орданың» құрылғанына биыл 105 жыл. Гумилев атындағы ЕҰУ «Алаш» ғылыми-зерттеу институтының директоры Сұлтан Хан Аққұлы былай деді:

«Бұл құжаттарды жапондық екі ғалым Риюсукэ Оно мен белгілі алаштанушы, жапон ғалымы Томохико Ояма ашқан. 1919 жылы Жапония Сыртқы істер министрлігінің сыртқы саяси мұрағатынан табылған жаңа мұрағаттық құжаттарға сәйкес, 1919 жылы Алаш Орда Үкіметі Жапония үкіметіне дипломатиялық қарым-қатынас орнатуды, Алаш республикасының тәуелсіздігін мойындауды, жан-жақты көмек көрсетуді өтінді».

«Алаш қозғалысының тарихы – Қазақстанның ең таңғаларлық және қызықты беттерінің бірі. Дестүрлі экономика мен патриархалдық қарым-қатынастардың артта қалуы, әлеуметтік және экономикалық қиындықтар XX ғасырдың басындағы қазақ қоғамының алдыңғы қатарлы бөлігіндегі ұлттық сөйексіз пен патриотизмді яутуға серпін берді.

Бұл, ең алдымен, мәдениеттердің өзара ықпалдауына, қазақ қоғамында интеллектуалды элитаның жаңа ұрпағын қалыптастыруға, ұлттық және мұсылман рухани дестүрлерге тәрбиелеуіне, сондай-ақ Ресей империясының жоғары оқу орындарында еуропалық білім алғанын жемісі болды.

Отансүйгіштікке ұмтылған адамдар өздерінің өркеніет даму жолдарын іздеді, отаршылдықтан шың тәуелділікке қалай қол жеткіземіз ұмтылды. XX ғасырдың басында қазақ халқының ұлт-азаттық қозғалысы мен оның дамуының жаңа кезеңі басталды. Қарапалың күрестің дестүрлі нысандарынан патшалық жүйесіне қарсылықтың жаңа саяси әдістеріне көшу тән ерекшелік болды.

Қаралып отырған кезеңде қазақ

Ол 1895-1909 жылдары Ақтөбе, Қостанай және Қарқаралы уездерінің ауылдық болыстық училищелерінде сабақ берді. Рефлексиялық тәжірибе ретінде ол өзінің барлық ойын бүгінгі мектептер үшін құнды мақалалар түрінде қалыптастыра бастады. Атап айтқанда, «Бастауыш мектеп» мақаласында ол былай деп жазады: «...бастауыш білім беруді одан әрі оқуды қалайтындар үшін қажетті білім беру сатысына айналдыру керек. Егер бастауыш мектептер қандай да бір себептермен өздерінің білім деңгейлерін жақсарту мүмкіндігінен айырылса, онда олар кем дегенде ұлттың өдеби және мәдени өмірін біле алатын біліммен қамтамасыз етілуі керек».

Бұл мәлімдемеде деңгейлік оқыту идеялары, әр деңгейдің күтілетін нәтижелері байқалады. Егер біз еуропалық біліктілік шеңберімен (2008) ұсақтық жасасақ, онда бастауыш мектеп түлегінің «белгілі бір еңбек немесе оқу саласындағы негізгі нақты білімі; ағымдағы міндеттерді орындау және қарапайым ережелер мен құралдарды қолдана отырып, ағымдағы мәселелерді шешу үшін пайдалы ақпаратты пайдалану үшін қажетті негізгі танымдық және практикалық қабілеттерге ие болуы немесе мұғалімнің қадағалауымен белгілі бір дәрежеде дербес білім ала білуі қажет».

Тілдерді оқыту әдістемесінің коммуникативтік тәсілге көшуіне байланысты А.Байтұрсынұлының пікірі маңызды. Мысалы, «Қазақ тілі бойынша оқу құралы» атты еңбегінде жазбаша қарым-қатынас туралы былай деп жазады: «Біздің заманымыз – ауызекі тілден гөрі одан да үлкен дамуға жеткен жазу уақыты. Мысалы, телефон жоқ ауылдан ауызша сөйлеуді алыс қашықтыққа қалай жеткізесіз? Хаттың көмегімен әлемнің бір шетінен адам әлемнің екінші жағындағы адаммен сөйлесе алады».

Ахмет Байтұрсынұлының педагогикалық қызметі жылдарында да қазіргі білім беру жүйесінің жақтаушылары мен сыншылары болды. А.Байтұрсынұлы оқулықтарға қатысты «Мектептің қажеттіліктері» мақаласында былай деп жазады: «Оқыту мәселелерін кім жақсы түсінетінін анықтаудың объективті критерийі ретінде оқулық авторлары мен оның сыншылары педагогика және әдістеме білгірлерінің қатысуымен кезекпен өткізетін көрнекі сабақтар ғана қызмет ете алады». Бұл жазбада оқу мазмұнын сараптау идеялары мен оқыту әдістері бар.

Қазір қазақстандық педагогикалық қоғамдастықты үштілділік қандай болуы керек деген сұрақ мазалап жүр.

Тілдерді қалай оқыту керек? Ахмет Байтұрсынұлының «Қазақ тілі бойынша оқу құралы» атты мақаласында баяндалған ойлары осы тұрғыдан қызықты: «Орыс тілінде оқығандар орыс тілінің жүйесі мен тәртібі бойынша жазуға дағдыланған. Татар тілінде оқыған адамдар татар тілінің жүйесі мен тәртібі бойынша жазуға дағдыланған. Егер сіз қазақ сөздерін алып, орыс немесе татар тілінің жүйесі мен тәртібін қолдана отырып жазсаңыз, онда бұл қазақша дұрыс шықпайды. Мұндай жағдайдан аулақ болу үшін әр халық балаларын алдымен ана тілінде оқытады, содан кейін ғана олар ана тілінің жүйесі мен заңдылықтарын біледі, бұл мәселеде белгілі бір дағдыларға ие болады және басқа тілді үйренуге көшеді. Егер біз өз тіліміздің тазалығын сақтағымыз келсе, басқа халықтар сияқты, біз де балаларымызды алдымен ана тіліне үйретуіміз керек, содан кейін ғана басқа тілге көшуіміз керек».

Ахмет үшін тілдерді оқыту басымдыққа ие болса да, ол білім беру ресурстарының тұтас қабатын – басқа пәндер бойынша оқуға арналған мәтіндерді жасады. Оның «Оқу құралдары» (1927 ж.) еңбегінде «Бақашаян», «Құрт-құмырсқа», «Құс», «Титтей жұмыскерлер», «Мұнай», «Саза», «Тас көмір», «Тұз», «Күн», «Құс жолы», «Құйрықты жұлдыз», «Жұлдыздар», «Күн күрікпеуі мен найзағай неден болады?» сияқты мәтіндерді кездестіруге болады. Сол еңбекте «Жер құйқасы» тақырыбы бойынша топырақ қасиеттерін анықтау бойынша эксперименттің сипаттамасы ұсынылған. Атаулардың бұл тізімі оның жаратылыстану пәндерін жүйелі түрде оқытқанын көрсетеді.

Бүкіл өмірінің мәні
Педагогикалық қызмет А. Байтұрсынұлына уақыт өте келе ғылымға бет бұрып, алғаш рет өзекті қазақ тіл білімі мен әдебиеттануды, сондай-ақ оларды оқыту әдістемесін жасауға мүмкіндік берді. Ахмет Байтұрсынұлының өз өмірін арнаған ісі – бұл қазақ тілі үшін жасалған іс. Басқа пәндерді де бірдей оқыған ағартушы тіл білімін себепсіз таңдаған жоқ. Тіл ерқашан ұлт пен мемлекеттің маңызды атрибуттарының бірі және халықтың осы жерде өсіп-өнгенін, мемлекеттіліктің терең тарихының дәлелі болып табылады. Оның өзі бұл жөнінде былай деп жазады: «Тілін жоғалтқан жұрттың өзі де жоғалдады», «Ұлттың сақталуына да, жоғалуына да себеп болатын нәрсенің қуаттысы – тіл», «Өз тілінде сөйлейтін, өз тілінде жазатын ұлт ешқашан жойылмайды. Ұлттың сақталуына немесе жойылуына ықпал ететін ең күшті фактор – бұл тіл. Тілдің жоғалуымен бірге халықтың өзі де жоғалады. Өз

ұлтына басқа халықты қосқысы келетіндер, ең алдымен, осы халықтың тілін жоюға тырысады».

Ахмет Байтұрсынұлы қазақ тілінде қолданылмайтын барлық таза араб әрпін алып тастап, араб графикасы негізінде қазақ жазуын реформалап, қазақ тіліне төң әріптерді қосты. Ол алғашқы нұсқасын 1912 жылы жасап, 1912-1924 жылдары жазу ережелерін өзгертті. Жаңа өліпби «Жаңа Емле», сондай-ақ төте жазу, төте оқу деген атау алған. Осы нәтижелер туралы Ахмет былай дейді: «Осындай үш бағыт бойынша жұмыс нәтижесінде өлемде баламасы жоқ қазақ тілінің өліпбиі мен қазақ орфографиясы, қазақ тілінің грамматикасы дүниеге келді, ол басқа ұлттардың тілімен салыстырғанда қазақ тілін оқыту әдістемесі ғылыми тұрғыда бірінші орынға шығады».

Бұл өліпби Қазақстанда 1912-1927 жылдары қолданылып, кейін Кеңес өкіметі қазақ тілін латын қарпіне көшірді. Дегенмен ол оны шетелде тұратын миллиондаған қазаққа пайдалануға мүмкіндік берді. Төте жазуды өлі күнге дейін Қытайда (1,3 млн), Ауғанстанда (30 мың) және Иранда (10 мың) тұратын қазақтар қолданды. 1976 жылдан бастап Байтұрсынұлы әрпімен басылған «Шалқар» газеті шығады. Оның мақсатты аудиториясы – эмигранттық диаспора-лардағы қазақтар.

Үздіктер арасында төң
Ахмет Байтұрсынұлының қосқан үлесі мен істерінің ұлылығы өлем тарихының призмасы және тұлғалардың қызметімен салыстыру арқылы ашылды. Олардың есімдері мен қатары өсерлі. Бұлар – ескі славян алфавитін жасаушылар Кирилл мен Мефодий. Бұл бізге таыс Петр I, М.В.Ломоносов, А.С. Пушкин, олар орыс тілін реформалаудың бастауында тұрды. Ағылшын тілі Британдық отарлау нәтижесінде ғана емес, сонымен бірге оны зерттеуді, түсінуді және қолдануды ыңғайлы еткен реформалардың арқасында лингваранкқа айналды. Бұл жерде Уильям Экзтонның, Джеффри Коссердин, Уильям Шекспирдің, Роберт Кюд-ридің, Самюэл Джонсонның, Линдли Муррейдің, Джозеф Пристлидің есімдерін еске түсіру маңызды. Француз тілін нығайтудағы маңызды рөл Король Франциск I-ге тиесілі болды.

Ежелгі және дерлік жойылып кеткен тілді жандандырып, оны мемлекет жағдайына жеткізген басқа адамды қалай еске түсіруге болмайды. Бұл Әлиезер бен-Йехуда – «Қазіргі иврит өкесі», гебраизмнің негізін қалаушы; өмір бойы иврит тілін қазіргі алуызекі тіл ретінде жандандырып, оны дамытып, байытудымен айналысқан адам. Жоғарыда келтірілген

мысалдар «Ахмет Байтұрсынұлы – үздіктер арасында тең, теңдестер арасында үздік» деп айтуға негіз болуы үшін жеткілікті.

Қазақстандағы академиялық ғылымның бастауы

Қазақстан мектебінің әрбір түлегі ҚазКСР Ғылым Академиясының 1946 жылы 1 маусымда құрылғанын және республика ғылымының Бас штабы, Қазақстандағы ғылыми-зерттеу жұмыстарының үйлестіруші болғанын жақсы біледі. Бірақ бәрі бірдей ме? Сұрақтың тарихы бір таңғажайып фактіні ашады. 1921 жылы ҚазАССР халық ағарту халық комиссариаты жанынан Республиканың академиялық орталығы құрылды. Оны Ахмет Байтұрсынұлы басқарды. Академиялық Орталық – ғылыми-зерттеу жұмыстарын ұйымдастыру үшін құрылған алғашқы мемлекеттік мекеме. Қызметінің негізгі бағыттары: ағарту саласындағы жұмыстарды үйлестіру; сауатсыздықты жою, бастауыш, орта білім беру жөніндегі бағдарламаларды, жоғары оқу орындарына арналған бағдарламаларды жүйесін өзірлеу; әдебиет пен өнер саласындағы басшылық; оқу орындарына, саяси-ағарту мекемелеріне, баспа ісіне, мұрағаттарға, мұражайлар мен ғылыми-зерттеу мекемелеріне теориялық және әдістемелік көмек көрсету. Академиялық орталық қазақ даласын жан-жақты зерттеу бойынша жұмыс ұйымдастырды, қазақ мектептеріне қажетті кітаптар, бағдарламалар мен оқулықтар шығаруды реттеді, ғылыми-педагогикалық кадрларды даярлауға көмектесті. Бұл фактіні ҚР ҰҒА тарихының сипаттауда да, Қазақстан тарихы бойынша оқулықтарда да ескеру маңызды деп санаймыз.

Ұлттық мүдде және ұлт үшін бөрілген

1905 жылы Ахмет Байтұрсынұлы саяси қызметке белсене араласып, «Қарқаралы петициясы» авторларының бірі болды. Әлихан Бөкейханов және Міржақып Дулатовпен бірге 1913-1918 жылдары қазақ зиялыларының қолдауымен «Қазақ» алғашқы ұлттық газетін шығарды. Газет ұлттық мүдденің таралуына және қазақ халқының ұлттық бірегейлігін ояну факторына айналды.

XX ғасырдың басында қазақ мемлекеттілігінің тағдыры мен оның жерінің болашағы өте күрделі болды. Қолда бар жерлерді сақтау үшін А.Байтұрсынұлы бүкіл қазақ зиялыларымен бірге одақтас мемлекет құрамында Қазақ автономиясын құру және шекаралардың құқықтық мәртебесін анықтау үшін Мәскеумен күрделі келіссөздер жүргізді. Жеңіс де, жеңілістер де болды, бірақ қазіргі таңда біздің заңды жер аума-

ғымыз бар, бұл шекара сол кезеңдегі саяси қайраткерлердің келісімдері негізінде бөлінгені белгілі. Ахмет Байтұрсынұлының көзқарастары, идеялары, құндылықтары мен қызметі алғашқы кезде патша, одан кейін Кеңес өкіметін қобалжытты. Ол бірнеше рет шабуылға ұшырады, оның саяси шешімдер қабылдауына тосқауыл болды, қызметін шектеді. Өз халқының бостандығы үшін ол басын бәйгеге тікті. Төменде сол хронологиямен танысуға болады:

Ахаң өзінің бар күш-жігерін халыққа қызмет ету арнасына бағыттады және бұл істе тәуекелшіл, белсенді, қазақ халқының тәуелсіздігі идеясына құштар болды. Осы үлкен мақсат үшін ол өзін құрбан етуге дайын болды және тарих көрсеткендей, құрбан болды. Ол өз нанымынан бас тартуға, басқа мақсаттағы адамдармен бірігуге, өмір сүру үшін басқа адамдардың құндылықтарын көтеруге көп мүмкіндік болған шығар. Бірақ ол мұны істемеді: «Мен өз жолымды өз еркіммен және біржолата таңдадым – мәңгі, ал қазір айналма жолдар жоқ – өлімнен ұят күшті!».

Ұрпақтар үшін құнды мұра

А.Байтұрсынұлы бізге лайықты мұра қалдырды. Бұл өзі үшін құнды болған және тәуелсіз мемлекеттің атрибуттары ретінде танылған: қазақ тіл білімі мен әдіснамасының негіздері, педагогика бойынша еңбектер, түрлі көркем жанрдағы өз туындылары, қазақ фольклорының жинақтары. Қоғамдық мұра Қазақстанның болашақ ғылым академиясының ұйымдық-құқықтық іргетасын құрайды. Саяси мұраға Қазақ автономиясын ресімдеу, танылған және келісілген мемлекеттік шекара жатады. Ахаңның ел тағдыры үшін күресі, жанын пиде етуі біздің қазіргі мемлекетіміздің құндылықтары ретінде танылуы керек: бұл – туған жер, ел, ана тілі, бостандық, бейбітшілік, әл-ауқат, достық, демократия, білім. Оның мұрасы өнерде, педагогика еңбектерінде, білім беру бағдарламаларында, ел мен халықты өлемдік аренада ілгерілетуде көрініс табуы керек. Ұлт ойшылы мен ағартушының мұрасы негізінде жаңа мағнаылар, жаңа өңгімелер мен жаңа құндылықтар құрылуы мүмкін. Оның мұрасы мен өсиеттерін қалай игеретініміз өзімізге байланысты.

Берік БЕЙСЕНҒАЛИЕВ,
«Есіл Университеті» Директорлар кеңесінің төрағасы,
экономика ғылымдарының докторы,
профессор.
«Egemen Qazaqstan»

жергілікті Кеңестердің билігі большевиктердің қолында болған – Петропавл, Перовск (қазіргі Қызылорда), Әулие Ата (қазіргі Тараз) «Алаш» белсенділері репрессияға ұшырады. Тек Семей, Верный (Алматы) және басқа да жерлерде незік, қысқа мерзімді ынтымақтастық олардың арасында орнатылды.

Сонымен бірге, партиялар бір-біріне сенбеді, себебі әрқайсысы өздерінің саяси мақсаттарына ұмтылды: Кеңес Одағының басшылары Алаш белсенділері арқылы қазақ халқына өз ықпалын күшейтуге тырысты, Алаш көшбасшылары Кеңес өкіметін ресми қолдау көрсеткенде, жаңа билікті ішінен «сұйылта» саясатын жүргізді.

Алаш қозғалысының ең бастысы – Отанға және біздің халқымызға деген сүйіспеншілікке, өзіншілдікке, адалдық пен абыройға, еңбек пен білімге деген құрметке, міндетке адалдығымызға, жоғары мүддетке құрбандыққа баратын мәңгілік құндылықтар арналды.

Сол жылдарда Алаш қозғалысының өкілдері, олардың жақтастары жүзеге ұлы гуманиитарлық миссияны асырған екен. Сталинмен жағдайында ұзақ уақытқа созылған тыйымдарға қарамастан және олардың мұрасының бір бөлігін жоғалтқанына қарамастан, Алаш қозғалысының арқасында 20-ші ғасырда қазақ қоғамының бұрын-соңды болмаған мәдени прогресі үшін көптеген негіздерін құрды және нығайтты.

Біздің ойымызша, егер тарих Қазақстанның мен Алаштың ұлы ұлдарына 20 ғасырдың басында барлық идеялары жүзеге асыруға мүмкіндік берсе, онда Қазақстан екінші Жапонияға айналуға толық мүмкіндік болатын еді. Бұл ел XIX ғасырдың үшінші жартысында тарихта «Мейдзи революциясы» деп реформаларды жасады және заманға сай Жапонияны дүниеге екелді. Ортағасырлық деудіре артта қалған елден Азия континентіндегі және өлемдік қауымдастықтағы заманауи күшке айналдырды. Бұндай даму жолына XX ғасырдың бірінші жартысында да Алаш қайраткерлері Қазақ елін сондай деңгейге жеткізетін еді».

Керімсал ЖҰБАТҚАНОВ,
тарих ғылымдарының кандидаты,

Қазақ-Орыс халықаралық университетінің доценті, «Адир-на» ұлттық порталы.

КЕЗЕКТІ СЕССИЯНЫҢ ЖҮГІ - АЖІМНІҢ ЕСЕБІ, ЖАЙЫЛЫМНЫҢ ЖАЙЫ...

Аудандық мәслихаттың кезекті он төртінші сессиясы өткен аптада араға үзіліс салып аудан үшін бірнеше салмақты мәселені сараптап, талқылады. Әр мәселе бойынша сала басшыларының есебі тыңдалып, шешімдер қабылданды.

Алдымен аудандық мәслихат депутаттары алдында аудан әкімі Асқар Қазыбаев өзіне жүктелген функциялар мен міндеттердің орындалуы туралы есеп берсе, аудандық кәсіпкерлік және ауыл шаруашылығы бөлімінің басшысы Абат Мұбаракوف аудандық мәслихаттың 2021 жылғы 27 тамыздағы №70 «Ойыл ауданы бойынша 2021-2022 жылдарға арналған жайылымдарды басқару және оларды пайдалану жөніндегі жоспарын бекіту туралы» шешімінің орындалуы туралы жайын хабарлады.

Алайда, аудандық мәслихаттың

хатшысы Сөкен Займолдин жайылымдарды басқару жұмыстарының баяулығын сыңға алды. Аудандық экономика және қаржы бөлімінің басшысы Болатбек Әділханов аудандық мәслихаттың 2021 жылғы 23 желтоқсандағы №95 «2022-2024 жылдарға арналған Ойыл аудандық бюджетін бекіту туралы» шешіміне өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы жобаны ұсынса, аудан әкімінің орынбасары Мұратбай Айдарбаев «Ойыл ауданының Құрметті азаматы» атағын беру туралы хабарлама жасады. Соңғы мәселе бойынша аудандық мәслихаттың депутаттары комиссияға нақты ұсыныстар жолдады.

Одан кейін депутаттар аудан әкімі жанындағы бірнеше комиссияның құрамына енгізілетін өзгерістерді бекітті.

5G АДАМДАРДЫ ТОЛЫҚ БАҚЫЛАУ ҮШІН ІСКЕ ҚОСЫЛҒАНЫ РАС ПА?

Әлеуметтік желілерде танымал конспиролог Марк Стилдтің видеосы тарайды. Оның айтуынша, атмосферада бірнеше жылдар бойы тыныс алу арқылы адам ағзаларына енетін қауіпті заттар шашылған. Қазір өлемде 5G форматындағы желілер белсенді іске қосылып жатыр, енді ұл адамдар «жарқырай» бастайды, олар бункерлер мен жергілікті жасырынбақ болса да, оларды бақылайды.

Алайда, stopfake.kz бұл деректің шындыққа жанаспайтынын дәлелдеді.

Біріншіден, бұл теорияны скептицизммен қабылдау керек, өйткені оның авторы – Марк Стил. Ол өзін қару-жарақ маманы деп атайды, бірақ оның тиісті біліктілігі қай жерде және қашан алғаны белгісіз. 2018 жылы ол көше шамдары қан кету мен қатерлі ісік ауруын тудыратын жаппай қырып-жою қаруы деп мәлімдеген. Сонымен қатар ол 5G технологиясын енгізуге қарсы сөздерімен де танымал. Дегенмен, оның барлық дәлелдері ғылымға қарсы және негізсіз.

Екіншіден, ұшақтардың көмегімен белгілі бір заттарды шашу теориясы конспирологиялық және ең танымал қастандық теорияларына жатады.

Ұшақтардың қауіпті заттар шашатынына ешқандай дәлелдер жоқ. 1990 жылдары бұл теория пайда болғаннан бері белгісіз зат шашқан бірде-бір ұшақ немесе «қауіпті зат» табылмаған.

Үшіншіден, 5G технологиясы адамдарды жарқырата жүргізеді, 5G желілері 4G, Wi-Fi және кейбір полиция радарларымен бірдей диапазонда жұмыс істейді.

Яғни, осы жиіліктердің бірі Жер бетіндегі адамдарға жалпы бақылау жүргізуге көмектессе, онда бұл 5G технологиясын іске қосқаннан кейін емес, көп жылдан бері жүзеге асырылып келе жатқан болар еді.

Төртіншіден, Марк Стилдтің теориясы мағынасыз, өйткені ол өлемдегі барлық адамдарды бақылау кімге не үшін керек деген сұраққа жауап бермейді. Мұндай бақылау жүйесіне көп техникалық қызмет көрсету персоналы мен қомақты қаржылық шығын қажет. Бұл ретте мұндай бақылаудың тиімділігі төмен болар еді, өйткені планетадағы адамдардың басым көпшілігінде жаһандық ауқымдағы маңызды құпия ақпарат жоқ. Демек, таратылған видео – фейк және конспирология.

Фото: t.me/stopfake_kz

ЖЕДЕЛ ЖӘРДЕМ КӨЛІГІ БЕРІЛДІ

Науқастардың өмірін арашалауға алғаш болып жедел жәрдем бригадасы баратыны белгілі. Ал, дертке шалдыққандардың тағдыры дәрігерлер мен медициналық жабдықтарға, көлікке де байланысты.

Облыстың емдеу мекемелерінің бас дәрігерлеріне ЖАС санитарлық реанимобильдері табыс етілді. Ойыл аудандық ауруханасына да берілген реанимобиль енді аудан тұрғындарына медициналық қызмет көрсететін болады.

ЖОЛДАУ ЖҮКТЕГЕН МІНДЕТТЕР ТАЛҚЫЛАНДЫ

Кеше ҚР Президенті Қасым-Жомарт Тоқаевтың «Әділетті мемлекет. Біртұтас ұлт. Берекелі қоғам» атты Жолдауында айқындалған міндеттерді талқылауға арналған актив жиыны өтті. Аудан әкімінің төрағалығымен өткен жиынға аудандық мәслихат депутаттары, мекеме басшылары қатынасты.

«Жолдаудағы міндеттердің барлығы - халықтың, қарапайым тұрғындардың денсаулығын, өлауқатын көтеруге және қауіпсіздігін қамтамасыз етуге арналған. Оның ішінде мұғалімдерге, дәрігерлерге, ауыл тұрғындарына, кәсіпкерлерге, жастарға ерекше кәңіл бөлініп отыр. Жолдаудағы тапсырмаларды сапалы және уақытылы жүзеге асыру - біздің негізгі, басты міндетіміз» - деп жиынды ашқан аудан әкімі Асқар Қазыбаев бұл Жолдаудың ел дамуына тың қарқын беретін жаңа бағдарды ұсынып отырғанын атап, маңызды құжаттың негізгі міндеттеріне

жеке-жеке тоқталды. Жолдаудан туындайтын бірқатар шараларды жүзеге асырудың жолдарын ұсынып, тиісті сала басшыларына бірқатар тапсырмалар берді.

Жиында аудан әкімінің орынбасары Саян Сүлейменов Жолдауда айтылған ауыл шаруашылығын дамыту, ауыл шаруашылығы жерлерін мақсатты пайдалану жайы туралы тоқталып өтсе, аудандық ішкі саясат, мәдениет, тілдерді дамыту және спорт бөлімінің басшысы Нұрлан Атағалиев Жолдаудағы басымдықтардың бірі - әлеуметтік салалар бойынша ауданда атқарылған жұмыстарды баяндады.

Жиынды қорытындылаған аудан әкімі Жолдауда берілген басым бағыттарды орындауға жұмыла кірісіп, сапалы өрі нәтижелі жұмыс атқаруға шақырды.

Гаухар АЛЕКСЕЕВА, Ойыл селосы.

КҮШ АТАСЫН ТАНЫМАС ТОЛАҒАЙЛАР КӨТЕРГЕН ТАСТАР ТАҒДЫРЫ НЕ БОЛМАҚ?

Қазақ елі - қашаннан Таусоғарлар елі, олағайлар елі. Бұл ертегі емес, ел санасындағы асыл сарқыншақ. Себебі тау мен тауды түйістірмесе де тауды тасты ұршықтай үйірген балуандар тарихта аз болмаған. Бірақ, бүгінде бұл жайында біреу біледі, біреу білмейді. Себебі, халықтың көзқарасынан тыс қалған елдің рухын құндықтаған тастар кең байтақ жеріміздің түкпір-түкпірінде тарыдай шашылып жатыр.

Керемет күштіліктер мен ел арасында белгілі болған адамдар қатарына Балуан Шолақты, Қажымұқан, Иманжүсіп Құтпанұлын, Оспан Құнанбайұлы, Қасен қажыны, Малмақты Мадабай балуан, ел арасында өлі де белгісіз толағай мықтылар бар екендігі сөзсіз.

Байқасақ, қазақта балуандық өнері күш өнерімен қатар жүрген, екеуі бір-бірінен бөлінбеген. Ел арасында ерен күш иелерінің түйе, ат, өгіз, тас, темір тағы да басқа заттарды көтеріп, өз күштерін байқатқандар жайында деректер мен әңгімелердің көптеп сақталатыны да сондықтан. Бірде Балуан Шолақ Шу өзенін бойын аралап, өн салып, ат ойынын көрсетеді. Ел ақсақалдары жігіттердің өуелесіп байқайық дегендей, көкпар тартуға бір тайынша бауыздапты. Оны ат үстінен көтеріп өкеткен екен дейді.

Ендеше ауыр салмақтарды көтеру қазақтың қанына сіңген кешеден келе жатқан дәстүр: мысалы Балуан Шолақтың өзі 816 килограмдық тасты төбесінде ойнатқан. Қажымұқанның Құнанбайдың баласы Ысқақтың, Оспанның көтерген тастары да талғайды таңдай қақтыратыны сөзсіз. Кезінде Балуан Шолақтың:

Бұл жерде жиырмада менің жасым, Қамалдың бұзар кезім тау мен тасын. Кешегі сентябрдің базарында Көтердім елу бір пұт прдің тасын – деп жырлағаны бекер емес. Қажымұқанмен бірге жүріп, өнер көрсеткен шікерткі Қайдар Оспановтың өнері тіпті ерекше. Жүген көрмеген арқадаулы екі асау ат, екі жаққа тартқанда оның тастуінін жудырығын жаза алмай қарып бұлқыңғарына жұрт аң-таң болатынды. Ол ауыр салмақ көтеру, қолымен шеге қағу, тісімен жүк көтеру сияқты өнерімен

қоса, өнші, домбырашы, дойбышы болған. Оның бөске шығып, салмағы 1600 келі күпшекті, вагонның дөңгелегін көтергені тарихтан белгілі» - деп қалам тербейді. «Қазақтың балуандық өнері» кітабының авторы Елемес Әлімханов.

Күллі қазаққа танымал балуандардан өзге аймақ аузында жыр болған күш иелері аз емес. Мәселен, Әлем мен Азия чемпионы Дәулет Тұрлыхановтың арғы атасы Қасен қажыны орасан күш иесі болған деседі. Ол кісі өзінің қыстауына, белгі ретінде, қытсан тасты бүгінде төрт-бес жігіт жабылып өрең көтереді.

Мақтанарлық дерек көп, бірақ өкініштісі сол деректі дәлелдейтін деректердің өз бағасын алмауында. Әйтпесе, Оспан көтерген тас атом бомбасы жарылған Доғалақ тауында қолын қояр ма еді.

Баянауылда Сүбек ұста - «Қажеке, қазақтан сіздей ұл туар, тумас. Анау таудан көтеріп бір үлкен тас «өкеліп, осында орнатып кетіңіз, қайратыңыздың күесі болсын» дейді. Досының тілегін қабыл алған балуан, таудан бір тасты көтеріп Қаныш Сәтбаев мұражайының алдына қойып беріпті. Тарбағатай бауырындағы Соқыртума деген жерде Шыңқожа батырдың ұрпағы малмақ балуан көтерген салмағы 5 центнерге жуық тас тағы бар. Қазіргі ұрпақтары, кастерлеп, көтерген тасты қорғауда.

P.S. 2000 жылы 12 наурызда Алматыдағы «Достық» спорт кешенінде өткізілген Түйе балуандарының Республикалық чемпионатында Балуан Шолақ көтерген 51 пұт гүрді 816 келі салмақты белтемірге жинақтап, көтерген адамға автокөлік сыйға қойылған екен. Бұл салмақты бірде-бір адам орнынан көтере алмаған. Иесін таппай жүлде қалған. Енді мұны өзіңіз бүгінгі кездегі 0 миллия ойындарындағы көрсеткішке салыстырып көріңіз. 2008 жылы өткен Пекын Олимпиадасында алғашқы алтынды қоржынға салған 94 келі Ильяс Илин көтерген гүрдің тасы 406 килограмм еді. Біз «күш атасын танымайды» дейміз. Бірақ күштіні таныған халық едік қой.

Атағұлла ДОСНИЯЗҰЛЫ, Спорт ардагері, Қараой ауылы.

КӨКЖАР ЖӘРМЕҢКЕСІНЕ 155 ЖЫЛ

ОҰЫЛ ЖӘРМЕҢКЕСІ

Екі-үш жылдан бері саудагерлердің нәматымен салынып жатқан Ойыл мешіті биыл төмам болып, 2-ншы иунде анықталып ашылып, жұма намазы оқылды. Халық көп еді, өсіресе адай халқы.

Жұма намазынан бұрын мешіт имамы Мұхамеджан молда көпке уағыз сөйледі. 16-ншы иунде председателдің рұқсатымен бөйге болып, 14 ат шауып, бас бөйгені таз руынан Бақтыяр деген кісінің аты алды (бас бөйге 20 сом ақша, бір қызыл тон еді.) Күрес болды.

М.С. Бұл тарихи дерек 1913 жылы, 29 маусымда «Қазақ» газетінің 20 номерінде жарыққа шыққан. Ойыл мешітінің ашылуына байланысты деректер Бисембаева Ләззат Аамандыққызы берді. Ойыл ауданы, Жекенді (Сарбие) ауылының бұрынғы тұрғыны, Алматы қаласындағы Қазақ Ұлттық Қыздар Педагогикалық университетінің қауымдастырылған профессоры, PhD докторы.

ЖӘРМЕҢКЕНІҢ КІРПІШ КҮЙДІРУ ПЕШТЕРІ ТАБЫЛДЫ

Ойыл ауданының тарихи-мәдени ескерткіштерін іздестіру мақсатында 2022 жылдың 23-ші тамыз күні аудан орталығынан 500 метр жерде, батыс бағытында орналасқан ескі кірпіш күйдіру пештері табылды. Екі пештің орындары бар, бір-біріне жақын, параллель орналасқан, арасы 80 метр. Пештерді Көкжар шатқалының төгіс бетіне салған, шатқалдың биіктігі 20-30 метр. Пештердің көлемі өте үлкен, тіктөртбұрышты, қабырғаларынан қаланған тастардың іздері көрінбейді, жерді қазу арқылы формасын шығарған. Пештер - ортасынан екіге бөлінген, қабырғалары қатты қызудың өсерінен қызарып, қатайып кеткен, қызған қабырғаға қарама-қарсы беттен ағаш қалдықтарының күлдері кездесті. Пештердің тереңдігі 2 метрге жақын. Екіге бөлінген пештердің бірінші бөлмесінде кірпіштердің күйдірілген іздері және кірпіштердің қалдықтары байқалса, екінші бөлмесінен күйдіру іздері байқалмады. Күл-қоқыстар, осы екінші бөлменің үстінен кездесіп отыр. Пештерден төмен оңтүстікке қарай, 30-40 метр жерде бірнеше шұңқырлар кездесті. Шұңқырлардың диаметрі өртүрлі, тереңдігі 1,5-2,5 метрге дейін ауытқиды. Шұңқырлардың барлығында сынған қызыл кірпіштердің іздері бар. Өте жоғары сапада жасалған. Көкжар жәрмеңкесінің сауда қатарларындағы кірпіш тастарының сапасымен сәйкес келеді. Шұңқырларды қазған кезде қызыл түсті, иленген топырақ қабат-

тары анық байқалды. Жергілікті тұрғындардың жадында осы пештерге қатысты ешқандай мәліметтер сақталмаған. Көбісі, 1987 жылы Ойыл совхозы жанынан бастау алған кірпіш шығару зауытымен шатастырады. Ойыл совхозының кірпіш зауыты Қарауылтөбе етегіне жақын орналасқан, ал, тауып отқан пештеріміз Көкжар шатқалының бетінде жатыр. Екеуінің арақашықтығы 500-600 метр. Бір қызығы, пештер орналасқан Көкжар шатқалының бетінде 1960-1980 жылдары шешен ұлтының өкілдері тас шығару жұмыстарымен айналасқан, бірақ, олар кірпіш күйдіруден гөрі саман тас басыуды қолға алған екен. Кірпіш күйдіруге қатысты басқаша ел білетін ақпараттар кездеспей отыр. Жазбаша деректерге қарағанда жәрмеңкенің жаңа сауда қатарлары 1893 жылы салынған. 18 тас корпустың 15-і дайын болғандығы жазылады. Кірпіш қай жерден алынғандығы жөнінде, күйдіру пештері мен жасалу технологиясы қатысты ешқандай мәліметтер жоқ. Ендігі мақсатымыз, Ойыл ауылынан 500 метр жерде, Көкжар шатқалының бетінде орналасқан ескі кірпіш күйдіру пештері туралы деректерді іздестіріп, көпшілікке жеткізу және Ойыл өңірінде кірпіш күйдіру ісі бұрын-бар екенін дәлелдеу болып табылады.

Медет ҚҰЛМҰҚАНОВ, Ш.Берсиев атындағы аудандық өнер және өлке тарихы музейінің экскурсия жүргізушісі.

МУЗЕҰ МАМАНДАРЫ ҚЫЗЫҚТЫ ЖОРАЛҒЫҒА ТАП БОЛДЫ

24-тамыз күні Ойыл ауданының тарихи-мәдени ескерткіш орындарын іздестіріп, ақпарат жинау мақсатында музей мамандарымен Ш.Берсиев атындағы ауылдық округінде орналасқан Ықылық апа мен Мөлдір апа әулиелеріміз жерленген Ожырай руының Бабалы қорымына барлау жұмыстары жүргізілді.

Бабалы қорымы - Ш.Берсиев атындағы ауылдық округі, Құмжарған ауылынан 20 км қашықтықта, Қуырдақты өзеніне жақын орналасқан. Маңайына ауыл шаруашылық мақсатында қолданылатын шаруа қожалықтың фазендасы бар. Қорымның қалыптасуын екіге бөліп қарастыруға болады. Қорымның жарты бөлігіне XVIII ғасырдан бастап, XIX ғасырдың аяғына дейін адамдар жерленсе, екінші бөлікке XX ғасырдың орта кезеңінен бастап қазіргі уақытқа дейін Ожырай руының өкілдерін жерлеуде. Қорымға негізінен Ожырай руының Жолдыбай бөлімі мен Құрманқожа бөлімдеріне жататын адамдар жерленген. XVIII-XIX ғасырларға жататын құлпытастар кездеспеді, олардың орнына тіктөртбұрышты формасы бар топырақты обалардың іздері анық көрінді.

Аталған қорымда Ожырай руы, Жолдыбай бөлімінің өкілдері, өз заманында әулиелік және емшілікпен айналысқан Ықылық апа мен Мөлдір апаның жерленген орны бар. Әулиелер XVIII ғасырдың аяғы мен XIX

ғасырдың басында өмір сүрген. Осы әулиелер жерленген орынға жергілікті және алыс елді мекендердегі тұрғындар түнеу үшін келеді. Түнеуге келген кезде мал сойып, құран оқып, ауырған адамның емі қабыл болсын деп тілейді екен. Бір қызығы, сойған малдың өкпесін шикілей піскен күйінде Ықылық апа мен Мөлдір апаның жерленген жеріне қойып кетеді.

Түсініктері бойынша шикілей піскен өкпе Ықылық апа мен Мөлдір апаға тиесілі, ауру адамға ем жүретін болса осы шикілей піскен өкпе жоқ болып кетеді екен және жоқ болғанша аң-құстардың біреуде жолай алмай болады. Ерте замандарда өмір сүрген Ықылық апа мен Мөлдір апа шикілей піскен өкпені жегенді жақсы көрген деп түсіндіріп, осындай жоралғыларды жасайды.

Ықылық апа мен Мөлдір апаның жатқан жері 2000 жылдары қоршалып, белгі қойылған. Белгідегі жазбалар реті төмендегідей: «Руы Әлім Кете Ожырай Жолдыбай. Ықылық апа Мөлдір апа. XVIII ғ. аяғы XIX ғ. басы. Ықылық апа мен Мөлдір апа туған апа-сіңілі киелі әулие адамдар болып табылады. Өз заманында халыққа ем-шіпасын жүргізіп, әруақты да көріпкелділік қабілеттерімен халық арасында танымал болған.

Белгі қоюшы күйеу баласы Төлепбергенұлы Сәлімжан - ұрпағы Беркімбайқызы Ақжарқын».